

ÇUVAŞ TÜRKÇESİNDE OĞUZ TÜRKÇESİ UNSURLARI VAR MI?*

L. S. LEVİTSKAYA

Oğuz-Çuvaş morfolojik ve leksik paralelliklerinden Türkoloji araştırmalarında hiç bahsedilmemiştir. A. N. Samoyloviç kelime içinde ünsüzlerden ve kelime sonunda dar ünlülerden sonraki gırtlaksız yitimler gibi sınıflandırma ölçütlerini göz önünde bulundurarak şöyle der: “*Bulgar grubunun Türkmen Türkçesiyle ilişkisi dikkate değerdir.*”¹ N. N. Poppe çağdaş Çuvaş Türkçesindeki çekimlemenin güney tipine dikkat çekmiştir.² Çuvaş-Oğuz kelime benzerlikleri E. V. Sevortyan’ın³ ve M. Räsänen’in⁴ etimolojik sözlüklerinde kaydedilmiştir. Bazı morfolojik eş şekillilik tarafımızdan “**İstoriçeskoy Morfologii Çuvaşskogo Yazıka**” (Çuvaş Dilinin Tarihi Morfolojisi) adlı eserimizde değerlendirilmiştir.⁵ Sonunda “*Sovetskaya Tyurkologiya*” dergisinde M. R. Fedotov’un Çuvaş Türkçesinin fiil, isim şekillerini ve bunların Oğuz Türkçesindeki karşılıklarını incelediği “*O Nekotorih Oguzskih Çertah Çuvaşskogo Yazıka*”⁶ (Çuvaş Dilindeki Bazı Oğuz Türkçesi Özellikler Hakkında) adlı makalesi yayımlandı.

Bu şekilde, bu çalışmada ortaya koyulan probleme cevap verilmiştir. Fakat Oğuz-Bulgar (Çuvaş) sorunu üzerine hala pek çok kapalı nokta bulunmaktadır. Fonetik, morfolojik ve leksik benzerlikler konusundaki kayıtlar onların kaynakları ve kronolojisi hakkında hemen hemen hiçbir şey söylemiyor. Ayrıca, Oğuz dil özellikleri birçok konuda belirsizliğini korumaktadır.

Bu şekilde G. Doerfer⁷ gereklilik –*sok* ve gelecek - *DAÇI*’yi gerçek Oğuz Türkçesi özelliklerinden sayıyor. A. N. Kononov⁸, Kaşgarlı Mahmut’un verdiği bilgilere dayanarak Oğuz Türkçesini içine alan batı grubunun şu karakteristik morfolojik özelliklerini veriyor.:

–*ası*, –*daçı*, –*an* ve –*duk*. E. R. Tenişev⁹ –*mış*, –*duk* eklerini Orhun yazıtlarındaki Oğuz Türkçesi ağızlarının belirtileri olarak kabul eder ve –*daçı* şeklinin Uygurca olduğunu düşünür.¹⁰ N. A. Baskakov¹¹ Oğuz Türkçesinin morfolojik özellikleri içine –*ası*, –*malı*, –*mış*’ı dahil eder.

Muhakkak ki, farklı özelliklerin terkihi ve onların oranı Oğuz Türkçesinin tarihi gelişimi süresince değişir. Bunlar arasında XI. yüzyıla kadar var olan Oğuz şiveleri döneminin özellikleri, genel Oğuz Türkçesinin zenginliği ve daha sonraki dönemlerde şekillenerek daha arkaik unsurların yerini alan yeni yapılar vardır. Oğuz grubu ağızlarının akraba ana kitleden mesela Kıpçakçadan ayrılma derecesi görünüşe göre günümüze kadar giderek artmıştır.¹² Günümüz Oğuz Türkçesi bu şivelerin temelinde belirlenmiştir.

Oğuz-Bulgar (Çuvaş) dil eş şekilliliği, kesinlikle, Oğuz-Bulgar ve onların mirasçısı Çuvaş Türklerinin dil ilişkilerinin şu devrelerini yansıtmaktadır:

1. Oğuz-Bulgar ortaklığının erken dönemleri.
2. Büyük Bulgar ve Hazar İmparatorluğu dönemi Bulgar-Oğuz ilişkileri. (VII-X. yy.)

* L. S. Levitskaya, “İmeyutsa Li V Çuvaşskom Yazıke Oguzskie Elementi?”, *Chuvash Studies*, Wiesbaden 1982, s.97–103.

¹ A. Samoyloviç, *Nekotorie Dopolneniya k Klassifikatsii Turetskih Yazıkov*, Petrograd 1922, s.14.

² N. Poppe, *Türkisch-Tschuvassische Vergleichende Studien*, “islamica”, Bölüm 1, Fase 4, Lipsine 1925, s.414 vd.

³ E. V. Sevortyan, *Etimologičeskiy Slovar Tyurskih Yazıkov* (Obşetyurskie İ Mejtyurskie Osnovi Na Glasnie), Moskova 1974.

⁴ M. Räsänen, *Versuch Cines Etymologischen Wörterbuchs Der Türksprachen*, Helsinki 1969.

⁵ L. S. Levitskaya, *İstoriçeskaya Morfologiya Çuvaşskogo Yazıka*, Moskova 1976.

⁶ M. R. Fedotov, “O Nekotorih Oguzskih Çertah Çuvaşskogo Yazıka”, *Sovetskaya Tyurkologiya*, N. 1, 1977, s.25-32.

⁷ G. Doerfer, *Das Vorosmanische, Türk Dili Araştırma Yıllığı, Belleten 1975–1976*, Ankara 1976, s.83.

⁸ A. N. Kononov, *Mahmut Kaşgarlıy i ego “Divanu Lugat it-turk”*, No: 1, S. Petersburg 1972, s. 15.

⁹ E. R. Tenişev, *Otrajeniye Dialektov V Tyurskih Runičeskih İ Uygurskih Pamyatnikov*, No: 1, S. Petersburg 1976, s.58–60.

¹⁰ *age.*, No: 6, S. Petersburg 1973, ss. 58-60.

¹¹ N. A. Baskakov, *Vvedenie V İzüçeniye Tyurskih Yazıkov*, Moskova 1969, s. 244.

¹² G. Doerfer, *age.*, s. 83.

3. Bulgar-Kıpçak İlişkileri.¹³
4. Çuvaş-Mişer ilişkisi.

Bahsedilen Oğuz tesiri sözde paralel gelişmelerin sonuçlarıdır. İşlev olarak aynı şekiller benzer yapılardan, bazen de benzer unsurlardan meydana gelmektedir. Örnek olarak Çuvaş Türkçesinden *-malla* ve aynı kaynaktan çıktığı düşünülen Azerbaycan Türkçesindeki *-malı* şekillerini göstermek mümkündür.

Eğer araştırmacılar tarafından Oğuz Türkçesinin tarihi boyunca ortaya çıkarılan temel morfolojik özellikleri dikkate alınırsa aşağıdaki Oğuz-Çuvaş eş şekillilik konusunda daha fazla açıklamaya ihtiyaç duyulacaktır:

1. Çekim (Bulunma, yönelme ve belirtme halleri)
2. Oğuz Türkçesi şekli *-dik* Çuvaş Türkçesi *-rı*;
3. Oğuz Türkçesi şekli *-an* Çuvaş Türkçesi *-an*
4. Oğuz Türkçesi şekli *-mış* Çuvaş Türkçesi *-mıl* ve *-mış*;
5. Oğuz Türkçesi şekli *-ası* Çuvaş Türkçesi *-ası*;
6. Oğuz Türkçesi şekli *-ısar* Çuvaş Türkçesi *-sarı*;
7. Oğuz Türkçesi şekli *-daçı* Çuvaş Türkçesi *-daş*
8. Oğuz Türkçesi şekli *-malı* Çuvaş Türkçesi *-mala*, *-malla*.

-daçı Kaşgarlı, Mahmud tarafından Batı Türkçesiyle ilişkilendirilmiştir. Bu eki Oğuzlar, Türkmenler, Kıpçaklar, Yağmalar, Ugraklar, Suvarlar ve Peçenekler kullanıyorlar.

Günümüz Çuvaş Türkçesinde *-daşı* kullanılmaktadır. Bu şekil, N. İ. Aşmarin'in sözlüğünde (Slovar' Çuvaşskogo Yazıka, C. 9, s.282) model sözcük "*pulpaş*" (ihtimal, olasılık) olarak karşımıza çıkmaktadır. Tatar Türkçesi ağızlarında *buldaç(i)* *buldaç* ve *buldasi* şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu eş şekilliliği nasıl açıklamalı?

-daçı sıfat-fiiline Eski Tatar edebi dili aracılığıyla ulaşmak mümkün. Birçok güney (Oğuz) elementleri önce Tatarlara onlardan da Çuvaşlara geçmiştir. Bu ek, Oğuzlardan Kıpçaklara¹⁴ onlardan da Çuvaşlar'a geçmiş Oğuz Türkçesi şekiller olabilir. (Bkz. Kıpçakça *tuvardaçı*, *jendeçi*, *qulqardaçı* vb.)

Oğuz-Çuvaş morfolojik benzerlikleri üzerine ilgi az değildir. Bu dillerde leksikolojik paralellikler tespit edilmiştir. Onların kronolojisi ve kaynakların ortaya çıkışında aşağıdaki kriterler mevcuttur.

1. Belli konu gruplarında kelimenin düz anlamlılığı
2. Kelimenin fonetik, gramerlik ve semantik özellikleri
3. Kelimenin yayılma alanı.
4. Bütün bu sözcüklerin bu ve diğer kaynaklarda, leksikolojik tutarlılıkların düzenliliği
5. Dil gruplarının karşılıklı sözcük varlığı.
6. Diğerleri ile karşılaştırıldığında bir kaynaktan çıktıklarını büyük oranda kanıtlayan tarihi kültürel bağlam.

Kural olarak, bu kriterler bir bütün olarak hesaba katılmalıdır.

Bulgar (Çuvaş)-Oğuz leksikolojik paralelliklerini değerlendirebilmek için, şu veya bu sözlük birimini Oğuz Türkçesi olarak sınıflandırabilmek için Türk şivelerinin günümüz güney-batı grubuna ait

¹³ Oğuz Türkçesinin Kıpçakçaya tesirleri ile ilgili olarak bkz. "Dokumentı na polovetskoy yazıke XVI v. (Sdebnie aktı Kamenets-Podolskoy Obşını), Moskova 1967, s. 101; N. A. Baskakov, *age.*, s.243.

¹⁴ *Philogiae Turcicae Fundamenta*, I, Wiesbaden, s. 69.

bütün özelliklerini (bölgesel olanlar dışında) belirlemek gereklidir. Mesela *örken* (halat) farklı araştırmacılar tarafından Oğuz Türkçesi olarak da Kıpçak Türkçesi olarak da değerlendirilmektedir ki bunlar hiç de seyrek değildir.

Genel Türk söz varlığı dairesinde eş şekillilik hakkında genel izahlardan önce bahsedilen yazılı kaynaklara (özellikle de Kaşgarlı Mahmut'un sözlüğüne) ve kısmen de (melez karakterleri de göz önünde bulundurularak) günümüz Kıpçak, Oğuz vb. şivelerin ayırıcı özelliklerine bakmak gerekmektedir.

Bazı Oğuz-Çuvaş sözlüksel eş şekilliliklerini ele alalım.

Vücut bölümlerinin adlandırılmaları çoğunlukla arkaik kelimelere gider. Bunlar arasında alıntı kelimelere rastlamak mümkündür. Bu gruptaki kelimeler araştırmacılar tarafından Çuvaş-Oğuz lehçeleri arasında dört sözcüksel benzerlikle tespit edilmiştir. (*tuda, kīvaba, xis, xiş*). Örnek olarak "*tuda*" (dudak) sözcüğünü inceleyelim. Çuvaş Türkçesi "*tuda*"; Türkçe, Gagauz Türkçesinde "*dudak*"; Türkmen Türkçesinde "*dodag*"; Azerbaycan Türkçesinde "*dodag*" (bu kelimeyi Türk lehçeleri arasında ezici bir şekilde yayılmış olan "*irin*" karşılıyor.). "*Dodag*" Türkmen Türkçesindeki kaydıyla Houtsma'da Turk. Ar. GI (s. 74) ve bu farklı bir kayıtlı Codex Cumanicus'ta (Codex Cumanicus, s.250: *totag*) yer almaktadır. Çuvaş Türkçesinin fonetik özellikleri bu eş şekilliliğin erken karakteri konusunda kelime sonundaki gırtlaksı yitimi bilgi vermektedir. Bu etabın kronolojisi Oğuz Türkçesindeki "*gö: bek, köbek*" Houtsma'da "Çuvaş Türkçesi" "*kivana*" (Turk. Ar. GI)'ya uygundur.

Kaşgarlı'da ele alınmış sözcük grupları Oğuz Türkçesindeki kaydıyla Çuvaş Türkçesinde paralelliklere sahiptir: "*ev, örger, kat, seçe*" (Houtsma'da Türk. Ar. GL. Türkmencede serçe şeklinde) "*sok-*" (sokmak), "*tölek*" (İşsiz, hareketsiz), "*us*" (akıl), "*utan-*". Bütün bunlar günümüz Oğuz Türkçesinde ve ağızlarında bulunmaktadır. *Ev, örger, kat, utan-* Codex Cumanicus'ta, Karaim Türkçesinin kırım ağızında "*us*" ise onun bütün ağızlarında kaydedilmiştir.

Araştırmacılar, Kıpçak ve diğer Batı-Kıpçak şivelerinde leksik unsurlarla birlikte birçok Oğuz Türkçesi unsuru bulmuşlardır.

İdil Bulgarları sınırında Kıpçak-Bulgar ilişkileri daha XI-XII. yüzyıllarda oluşmuştu.¹⁵ Fakat Oğuz Türkçesine ait kelimeler Bulgar diline Altın Orda'nın son dönemlerinde, Çuvaşlara ise Kıpçakların varisleri sayılan Mişerlerden girmiş olabilir.

Kaşgarlı Mahmut'un eserinde *bitig* (muska, tılsım) anlamındaki Oğuz Türkçesi kelime veriliyor. Onun Kumuk Türkçesinde "*bitik*", Tatar Türkçesi ve onun ağızlarında "*böti, betek, bötey*", Başkurt Türkçesi Türkçesi ve onun ağızlarında "*bötöy, bölöy*" ve Çuvaş Türkçesinde "*pedi*" paralelleri vardır. Kelimenin yayılışı ve fonetik özellikleri farklı ağızlarda¹⁶ mesela, Tatar ve Başkurt Türkçelerindeki *öy-, öv)-ig* sanki Oğuz Türkçesi tesirinin Çuvaş Türkçesine Mişerler aracılığıyla girdiğini söylemektedir.

Çuvaş Türkçesindeki *avlan-* (evlen-) fiilindeki *av* (ev) kelimesi daha eskiden "eb, ev" her şeyden önce fonetik olarak Kaşgarlı'daki "ev" Codex Cumanicus'taki "*ev, iv*"e yakındır. Kelime genel Türkçe sözvarlığı olduğu için ve eski Çuvaş Türkçesinde sesli+b,v genellikle saklandığı için¹⁷ eski fonetik eş şekillilik hakkında düşünmek mümkündür.

Oğuz-Çuvaş semantik eş şekilliliği ilgi çekicidir. *Kök* sözü (Kaşgarlı'ya göre Oğuz-Kıpçak) soy, kök, köken mecaz anlamlarına da sahiptir. "*Kökün kim, soyun kim*" (Houtsma, Türk, Ar. GI., Battal, İbnü-Müh., Zayackovski, *bulgat*) Sözcüğün anlamı *kökü kesilen* deyiminde korunmuştur. Türkmen Türkçesi *kökün* (Ortaya çıkış yeri). Çuvaş Türkçesi *këk* (kök) ortaya çıkış köken anlamlarıyla bilinmektedir. (Aşmarin, VII, s. 105). Mesela *këkran këga* (kökten köke/soydan soya, nesilden nesile)

¹⁵ Bkz. Mesela, "O Proishojdeni", **Çuvaşskogo Naroda**, Çeboksarı 1957, s.114-115.

¹⁶ Krş., Osm. biti "Muska, tılsım".

¹⁷ Bkz. Räsänen, **Materiali po İstoriçeskoj Fonetike Tyurskix Yazıkov**, Moskva 1955, s. 110 vd.

Semantik paraleli ısırmak sokmak anlamındaki *soq-* (Kaşgarlı'da Oğuz Türkçesi) ve Çuvaş Türkçesi *säh-* fiilinde aynı anlamda görülür. Aynı anlam Türkmen ve Türkiye Türkçelerinde de bilinmektedir.

Oğuz-Çuvaş leksik eş şekilliliğin ortaya çıkışı, bunların genetik ve kronolojik ayrılışı henüz araştırılıyor. Oğuz-Bulgar (Çuvaş) dil ilişkileri sadece dillerin tarihi açısından değil aynı zamanda Türk dilli halkların (Türk milletinin) oluşumunda da önemli bir yeri olan etnogenetik gelişimin ortaya çıkışı açısından da önemlidir.

Son olarak tarafımızdan tarihi açıklamaya ihtiyaç duyulan birkaç Oğuz-Çuvaş leksik paralelliğe değinelim:

Kaşgarlı, Oğuz Türkçesinde *örġen* (Urgan, halat), Codex Cumanicusta *örken* (Urgan), Karaim Türkçesinde (Kırım) *örken* (Uzun halat), Karaim Türkçesinde *örken* (Halat, örme), *Karaim Gal.*, *erken* (Halat, urgan), Azerbaycan Türkçesinde *örken* (Geniş at bağı), Türkmen Türkçesi ağızlarında *örken*, *örġen* (Koyun yününden yapılmış urgan), Çuvaş Türkçesinde *veren* (Urgan, halat) (Mari dilinde *vüren* - hayvanları merada bağlamada kullanılan kalın ip-, bkz. Räsänen, Tschuv, Lehnv 124)

Sözcük türemiş fiil olarak ortaya çıkıyor. *(h)ö:r-* (Örmek) (bkz. Räsänen, Etym. Wörterb., 373b-374a; E. V. Sevortyan Etimologičeskiy Slovar' Turetskogo Yazıka, 546, Egorov Etimologičeskiy Slovar Çuvaşskogo Yazıka, s.52) O. Pritsak *örken* sözcüğünün karşısına Oğuz Türkçesi *uryan* (Fundamenta, I, 80) sözcüğünü koyarak onu Kıpçakça sözcük olarak düşünüyor.

Kaşgarlı, Oğuz Türkçesi *qat* (yan, ön), Codex Cumanicus, Karaim Kırım Kbal., bkz. Osm. Mukaddimet'ül Arab¹⁸, Gulistan¹⁹, Muhabbetnâme²⁰, Nehcü'l Ferâdis²¹ *qat* (yön, taraf), sug. *q'a't* da, Özbek Türkçesi arh. *qa ʔ*-Çuvaş Türkçesi *kut*.

Çuvaş Türkçesinde *q* değişimi kelimenin alınma sözcük karakterini göstermektedir. (Räsänen, Etym. Wörterb. 241a, b, Egorov Etimologičeskiy Slovar' Çuvaşskogo Yazıka, 121).

Kaşgarlı, Oğuz Türkçesi *tölġk* (işsiz, aylak, sakın), Türkmen Türkçesi ağızlarında, Battal, *İbnü-Müh. dölek* (sakin, sessiz), bkz. Türkmen Türkçesi *dülek* (Rahat, sakın, güvenilir), LST²² 318: *tülaklık* (sakinlik) ~ Çuvaş Türkçesi *tülek* (sakin, sessiz), *tülek*, *tülex*, *tülekle*, *tülexle* (sözün son varyantını Aşmarin (Sl. XIV, 209), “çoğaltılmış, üremiş” kelimelerinin mecaz anlamları olduğunu ve bu kelimelerin Çuvaş Türkçesinde *tüle-* “çoğalmak, üremek” (Tatar Türkçesi. ağızlarında *tüle-* “doğurmak”) kelimesinden türemiş olabileceğini belirtmektedir. (Kaşgarlı'da kuzulamak'tan “yavrulamak”)

Çuvaş Türkçesindeki sözcüğün kaynağı (eski yazı dilinden alıntı mı?) bizim için açık değil. (Räsänen, Etym. Wörterb., 504b; Egorov Etimologičeskiy Slovar Çuvaşskogo Yazıka, 264; Z, Gambocz²³ 279)

Kaşgarlı, Oğuz Türkçesi *us* “iyiyle kötüyü ayırt eden, akıl”, Codex Cumanicus, Houtsma, Türk. Ar. Gl., Zayaezkowski, *bulgat*, Dede Korkut Kitabı²⁴ Karaim *us* (akıl), Türkiye Türkçesi *us*, (Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Gagauz Türkçesinde *uslu* . Fakat Gagavuz ve Azerbaycan Türkçelerinde sadece sessiz, sakın anlamlarında), Çuvaş Türkçesinde *äs* (akıl)>Mari dilinde *us*, *ēs* (akıl) (Räsänen, Etym. Wörterb, 516b; Sevortyan Etimologičeskiy Slovar Turetskogo Yazıka, 606-607; Egorov Etimologičeskiy Slovar' Çuvaşskogo Yazıka, 42) Mari dilinde *s* hala korunduğuna göre eş şekillilik XIII. yüzyıldan önce ortaya çıkmıştır.

¹⁸ İ. N. Poppe, **Mongolskiy Slovar' Mukaddamat al-arab**, B. 1. Moskva-Leningrad, 1938.

¹⁹ E. N. Hacıp, “Tyurkoyazıçnıy Pamyatnik XIV. Veka Gülistan”, **Seyfa Sarai i Ego Yazık**, 2. B. Alma-Ata, 1975.

²⁰ Horezmi, **Muhabbat-name**, İzdanie teksta, transkripsiya, perevod i issledovanie E. İ. Nacıpa, Moskva 1961.

²¹ J. Eckman, **Nehcü'l-feradis**, I. Tıpkıbasım, Ankara 1956.

²² A. K. Borovkov, **Leksika Srednoaziatskogo Tefsira**, Moskva 1963.

²³ Z. Gambocz, **Az altaji nyelvek hangtörtenehez** (To the Historical Phonology of the Altaic languages), NuK 35 (1905), ss. 241-282.

²⁴ Muharrem Ergin, **Dede Korkut Kitabı**, II, Ankara 1963.

Kaşgarlı Oğuz Türkçesi *sag* (sağ), Battal, İbnü-Müh., Türkmen, Azerbaycan, Kırım (Radlov) *sag*, Türkmen, Gagavuz Türkçelerinde *sa*, Salar Türkçesinde *sah*, *sāh*, Codex Cumanicus'ta *sag*, *saq* (sağ taraf), Zajanszkowski, *Bulgat sagda* (sağda) ~Çuvaş Türkçesi *sıltım* ~*sivdim* (sağ, sağ taraf) <*sudim*<*saydın* (fonetik olarak krş. Çuvaş Türkçesi *siv*~*su* 'sağlık', morfolojik olarak Türkmen Türkçesi *sagdın* 'sağlıklı, sert')

Kaşgarlı Oğuz Türkçesi *keçe* (keçe), Houtsma, Türk. Ar. GI. Türkmen Türkçesi, *keçe*, Türkiye Türkçesi, Türkmen Türkçesi *keçe* (Keçe, yün halı), Gagauz Türkçesi *keça*, Azerbaycan Türkçesi *keçe*, Radloff Sözlüğü (Osm., Azerbaycan) *kiça*~Çuvaş Türkçesi *kisse*, *kise* (Räsenen, Etym. Wörterb., 245b-246a; Egorov Etimologičeskiy Slovar Çuvaşskogo Yazıka, 110)

Kaşgarlı Oğuz Türkçesi *kelesü* (konuşma) bkz. Osmanlı Türkçesi *keleci* (söz, konuşma), Leksika Srednoaziatskogo Tefsira'da *kalaci* (konuşma, sohbet), Dede Korkut Kitabı *keleci* (söz), Kırgız Türkçesi *kep-keleçe* *kep-keleç*, *Keleç-söz* (konuşma), Kumuk Türkçesi *geleş-* (uymak, denk gelmek), Karaim Kırım Türkçesi *keliş-* (istemek-, kız istemek), Karaim Trok., *kel'eşin* '- (nişanlamak), Karaim Trok, Kırım *kel'eş* (nişanlamak)²⁵, Kumuk Türkçesinde *geleçi* (çöpçatan), Balkar Türkçesinde *keleçi* (Gönderilmiş, çöpçatan), *ilçi-keleçi* (elçi) (XV. yüzyıl Ulug Muhammed yazmasında) ~ Çuvaş Türkçesinde *kala-* (söylemek, demek), *kalaş-* (konuşmak, söyleşmek), kız istemek (Räsenen, Etym. Wörterb., 248b; Egorov Etimologičeskiy Yazık Çuvaşskogo Yazıka, 85-86; bkz. V.M. İliç-Svitiç, Opıt Sravneniya Postratičeskix Yazıkov. Vvedenie. Sravnitelny Slovar' (V.K.). Moskova 1971, 346-347; A. N. Samoyloviç, Neskol'ko Popravok i İzdaniyu i Perevodu Yarlıkov Toktamış-Hana, İzvestiya Tavričeskogo Obşestva İstorii, Arheologii i Etnografii" 1927, 1, 58, 143.)

Kaşgarlı, Oğuz Türkçesi *seçe* (serçe), AF²⁶, (Zayanszkowski, *Bulgat serçi*, Houtsma, Türk. Ar. GI. Türkmen Türkçesi, *El-İdr.*, İzbudak²⁷ Battal, İbnü-Müh., *serçe*, Ettuhfet²⁸ *serşe*, *sirşe*, Türkmen, Türkiye Türkçesi *serçe*, Salar Türkçesinde *siça*, *seçe*, *seçi*, *seje*, *siçe*, Azerbaycan Türkçesinde *serçe* Çuvaş Türkçesinde *sersi* (Räsenen, Etym. Wörterb., 412a; Egorov Etimologičeskiy Yazık Çuvaşskogo Yazıka, 209).

Çeviren: Bülent BAYRAM*

²⁵ E. R. Tenişev

²⁶ P.M. Melioranskiy, **Arab Filolog o Turetskom Yazıke**, Sain Petersburg 1900.

²⁷ V. İzbudak, **El-İdrak Haşiyesi**, İstanbul 1936.

²⁸ **Ettuhfet-üz-zekiyye 'fil-lûgat-it-türkiyye**, Çeviren Besin Atalay, İstanbul 1945.

* Arş. Gör., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.